

fragmenti straha

dževad karahasan

Petak, 20.

Doveli su Halladža upravo kad sam ja sa svojim Mansurom završavao ručak i objašnjavao mu da je njegov zavičaj blag prema svojim biljkama, da ima jabuke koje se pune usitnjenim orahovim jezgrom i koje svi ljudi vole jesti, ako sebi takvo nešto mogu priuštiti. Podsećao sam ga na ono što je govorio o ljudima i orasima, cemu se on od srca smijao i uvjeravao me da bi uvijek više volio iskrckati taj orah nego čovjeka, iako orah nikad nije vidio, a čovjeka jesti mnogo puta.

Skupo se plača — tumačio mi je, smijući se nečemu, — a nije ni za pojesti. Iskrcao sam, eto, jednog čovjeka (i to da sam bar čovjeka), pa otkad ležim ovdje, a nisam se najebo bolje nego što bih od oraha, ako je zaista tako lijep i velik.

Uzlao je od smijeha, kao da je izrekao samo srce šaljivosti, što me je doveo u ozbiljnu nepričku, jer naprosto nisam znao šta s njim u takvoj situaciji. Moram ga pustiti da se malo raskravi, jer će tada mnogo lakše primati ono čemu ga moram naučiti, a ne mogu ga pustiti da

— Princ Hasan je jako ljut na tebe — rekoh mu. — On mi je i naredio da te uhvatim. Šta si mu to uradio? Halladž je mirno stajao i šutke me gledao svojim praznim očima, kao da ne čuje šta mu govorim i kao da ne zna gdje je. Nije ovo strašni neprijatelj od kojega već godinama ne mogu živjeti; ovo je sirotan i izgubljen čovjek, ako je išta. Kako osjetiti zadovoljstvo zbog pobjede nad ovim što stoji pred mnom, kad ovdje ne može biti pobjede? Nema pobjede tamo gdje nema protivljenja, a ovaj ovdje se ne može protiviti, jer je, po svemu sudeći, dospio negdje izvan ovog svijeta, van njegovih odnosa i van njegovih sukoba. Ili se pravi da je dospio, ne bi li izbjegao ono što ga čeka?

— Nije ti pametno to s princem Hasonom; veći ti je manjak kad se jedan pokrovitelj okreće protiv tebe nego kad ti se dva stara neprijatelja udruže — pokušao sam ponovo: opet uzalud. Trebalо mi je da bude živ, trebao mi je bilo kakav znak od njega; ovako mi se činilo besmislenim sve što se do sada dogodilo. A on, kao da je u meni i bolje od mene zna što mi treba; upravo to neće, nego stoji i šuti kao komad kamena.

— Reci nešto, pokušaj nešto učiniti — drazio sam ga dok smo išli u sobicu koju sam za njega odredio. — Glupo ti je da se ovako ponasaš; ma šta da učiniš, ne možeš postati nevidljiv. To nam se ne da, probao sam.

Nikad neću saznati da li se nešto u njemu pokrenulo na riječ nevidljiv; možda samo umišljam nastojeći da sve objasnim i razumijem koliko mogu i koliko je ljudima dato. Ali mi se čini (i onda mi se učinilo, siguran sam da mi se i onda učinilo) da je na tu riječ koraknuo življe, nekako s više tijela, teže i prisutnije. Jeste, učinilo mi se i tada, jer sam na njegov po-kret pozurio s brbljanjem ne bih li ga razdražio i natjerao ga da se izda.

— A to bi ti htio — govorio sam užurbano, gurkajući ga u slabinu — htio bi da se izmameš u nevidljivost, pa da sve što si počinio ostane kao da se samo od sebe dogodilo. Neće ići, dragi, ne može se boraviti u ovom svijetu a biti nevidljiv. Koliko puta bih ja pobegao tamo, kad bi se moglo!

Nisam uspio da ga opet pokrenem, tako da sam stalno imao osjećaj da imam posla s nekim ko više zaista nije u ovom svijetu. Zato sam za sada digao ruke od njega. Zatvorio sam ga samog u jednu sobicu, odmah do moje, i osigurao ga posebnim okovima koje sam lično smislio i od čije sam brave klučeve imao samo ja. Uza sve nevolje koje sam imao pri ovom susretu s Halladžom, osjećao sam se pomalo svečano, jer sam prvi put korišto ovu sobicu i ove okove. Sve do sada nisam imao razloga da bilo koga ovako odvajam, a iskreno sam se ponosio i sobicom za koju nisu znali ni u tvrdavi, a i okovima, koje bi teško odvalio čak i najbolji majstor.

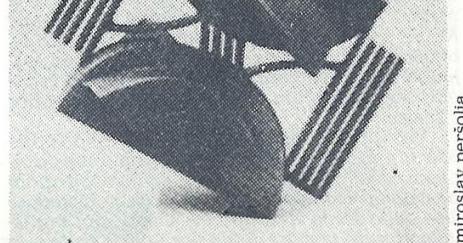
Vratio sam se da obradujem Mansura, ali sa mnogo manje oduševljenja. Počeo sam s velikom radošću i sa mnogo povjerenja i u sebe i u njega, ali se to nekako istopilo. Valjda me je otupio ovaj susret sa Halladžom, jer sam se u svoga velikog neprijatelja zaista razočarao, kada da sam srećo nekoga drugog. Zapravo, kada da nisam srećo nikoga, tako da od sada nadalje mogu jedino odradivati posao, a ne boriti se da spasem glavu i razum, svijet i njegov rad. Kako spasavati svijet od nekoga koga nema?

U mojoj sobi su čekali majstori, s opremom koju sam naručio, i Mansur, koji je, onako nažderan od ručka, spavao kao u majčinom kriju. Glupo sam prigovorio majstorima što ga nisu probudili i gurnuo ga nogom u led, naloživši mu da pozuri s opremanjem. Ne znam šta u meni stvorilo takvu netrpeljivost prema njemu — ne vjerujem da sam mu toliko zavidio na onom spokojnom snu (iako sam mu ne vrijeđi poricati) — ali znam da mi je nešto smetalo u svakom njegovom pokretu i da sam na kraju istjerao i njega i majstore, prije nego smo

ovako budala, jer naprosto ne mogu podnijeti ovo glupo lakrdijašenje. Nije tolik problem što nam njegovo lakrdijašenje oduzima vrijeme (vremena će se uvijek naći), nego u tome što me do bijesa dovodi kad budu pokazuju da voli sebe, kad lakrdijašenje uživa u sebi kao u vrhuncu pameti. Spasili su me moji stražari koji su me pozvali da smjestim Halladža. To su stvarno dobrí momci; ova petorica mi vrijede za pedeset drugih.

Objasnilu su mi da im je Halladž pomogao koliko je bilo do njega i da su ga doveli s objašnjem da stvara nemir u gradu. Na trgu je vi-kao koliko ga grlo nosi i poziva ljudje da ga ubiju, ubjedjujući ih da je u njegovoj smrti njegov život. Momci su se, naravno tome smijali i pitali ga, dok su ga vodili, možli i njih ubijedili da je njihova vrućina zapravo njihova hladnoća, ne bi li se manje znojili, ali ih je Halladž gledao kao da ih ne vidi i ne čuje. Nije se natjecalo što mu se rugaju, nije ih pokušavao ni u šta ubijediti, nije se bunio što ga hvataju. Naprosto nije ništa, kada da se sve ovo događa nekome drugom. Najgore je što je to osjećanje prenosio na njih, pa je i njima bilo kao da ga ne vode oni i kao da kroz njih govori neko drugi. Ali im to nije smanjilo nesnosnu vrućinu, od koje glava vrije.

Znao sam kako im je bilo, ali im to nisam mogao reći. Znao sam još od one svečanosti u mojoj kući; toga osjećanja se još nastojim oslobođiti i bojam ga kao nepoznate zvijeri; možda sam sve ovo i poduzeo ne bih li se oslobođio toga osjećanja. Zato sam momke otpustio i sam krenuo da se suočim sa Halladžom, stalno sebi ponavljajući da to idem ja, da će govoriti ja, da sam sve ovo smislio ja, da iza mene, niti u meni, nema nikoga i da se radi samo o tome da je Halladž lud. Ili se pravi ludim, radi nekih svojih ciljeva.

mitislav peršolić

ča i opojnih droga tako da je kriminal, obično povezan sa tim sklonostima, u potpunosti eliminiran. Neizbežne nerade na tom spratu tapaciranih zidova i nelomljivih predmeta suzbijala bi interna policija sastavljena od sadistički nastrojenih tipova. Smatra se da je to najbolje moguće rešenje: odnos mazohista prema sadistima je izuzetno nepovoljan u korist drugih (20%:80%); kako se i njima mora izaći u susret regrutuju se u pomenutu policiju i zlostavljaju neposlušne alkoholičare kojima je, usled hronične opijenosti, tolerancija na bol visoka. Paradoksalno, na tom spratu se nalazi jedna od najznačajnijih naučnih ustanova Bolnice — INSTITUT ZA ISTRAŽIVANJE STANJA PROŠIRENE PERCEPCIJE. Delirični pacijenti se dopremaju u prostorije instituta. Kompjuter ROMA V, povezan sa encefalogramima, sintetizuje njihove vizije i halucinacije na video traku. Nakon naučne obrade, čiji je cilj da pronalazeći hemijsko-biološke uzroke logički objasni poreklo proširenih percepcija, i ukloni pretpostavke o postojanju nekog sveta »iza«, te trake se prikazuju u bioskopima kao horor filmovi.

Međutim, veze medu odeljenjima i spratovima su vrlo žive i nikada se ne prekidaju. Za razliku od klasičnog grada u kome su društveni slojevi jasno odeljeni i pretstavljuju zatvorene celine, u Bolnici takva podela nije održiva. Zar na grbu grada — trouglastom štitu sa kulom iz koje izviru pesnica uperena prema nebu — ne stoji deviza: GENS UNA SUMUS! Svi odnosi su u najvećoj mogućoj meri relativizovani. Tako zvanični funkcioner sa prvog sprata, čije je mesto na hijerarhiskoj lestvici visoko i moć velika, na odeljenju shizofrenije mora da oda carsku počast svakom Napoleonu i svakom Cezaru, ma koliko ih bilo. To se pravda na ovaj način: funkcioner je odabrao moć i on raspolaže sa njom, ali svi ti Cezari su odabrali da budu carevi i sa njima se mora ophoditi kao sa carevima. Sama ideja carstva je, istina deplasirana; isključeno je da bi neki Napoleon ili Aleksandar Makedonski mogao povesti narod u rat, ali ako se neko odluči da prekorači granice tih tridesetak kvadratnih metara pripadajućih caru, on je pod njegovom vlašću.

Svakako je najživotopisniji VIII sprat: KOMPLEKSI. U neku ruku, taj sprat je srednji vek NOVOG VAVILONA i organizovan je kao niz sitnih feudalnih poseda. Osobe sa kompleksom manje vrednosti su kmetovi i zanatlije, one sa kompleksom više vrednosti su baroni, grofovi i markizi. Oni imaju sva prava nad podređenima, uključujući i *Ius primae noctis*. to je sprat viteški nastrojenih idealista, nesrećno zaljubljenih (za koje je izgrađena Civitas melanolica); sprat vratčara i trubadura. U prvobitnoj verziji Projekta sprat beše namenjen drugoj svrsi, ali se kasnije vratilo na osnovnu ideju i ustavljen je INSTITUT ZA IZUCAVANJE POTČINJAVANJA čija je svrha da naučno istraži uzroke koji dovode do toga da se jedna subjektivnost podredi drugoj subjektivnosti. Samim tim je razumljivo da je sprat privremenog karaktera. Onoga dana kada se naučne činjenice srede i kada se pronađu načinci da se zlu nesmostnosti definitivno stane na put, predvidena su dva verska rata i jedna epidemija kuge koji će žitelje osmog sprata, te Don Kihote atomskog doba, zbrisati sa lica Zemlje.

kako valja provjerili koliko mu oprema odgovara. Ubrzo sam se, doduše, malo smirio, pa sam ga pozvao nazad. Još više me je umirilo kad sam video koliko je uplašen i zbumjen, kako zvijera oko sebe i kako je potpuno izgubio potrebu za šalom, koja me je za ručkom onoliko naljutila. Prijalo mi je što me se boji, barem zato što će me to poštjetiti njegovih gluplih šala i neumesnog smijeha.

Pažljivo sam ga zagledao u novoj opremi, tražeći sličnosti sa Halladžom i razlike koje posebno padaju u oči. Sličnost je bilo, čak dosta, pa me je to dovoljno umirilo da nastavim posao. Doduše, nešto je tanji i viši od Halladža, ali upravo taj izgleda još više kao Halladž, kao da to pojačava nekaku unutrašnju sličnost. Uostalom, i sâm bi Halladž mnogo više ličio na sebe da je mnogo tajni i bar malo viši. Kad se brada potpuno zaostri i kad se iz pokreta izgubi ova nesigurnost, moći će prevariti svakoga.

Rekao sam mu da sjedne i nastavio obraditi bradu, usput mu pričajući o Omeru ibn Osmanu al-Mekiju, kod kojega je u svoje vrijeme učio. Govorio sam mu o njihovom razdvajaju vanjskoga i unutrašnjeg, o njihovom uvjerenju da Knjiga ima sedam raznih unutrašnjosti, koje su sadržane jed u drugoj, o dugim raspravama u kojima su se svadali oko toga kojim je ljudima upućen koji sloj Knjige. Podsećao sam ga na njegove prepirke s drugim učenicima, pa i sa samim Omerom, do kojih je dolazio zato što je on tvrdio da je prvi sloj upućen svima, drugi mnogima, treći rijetko, a četvrti samo izabranima, jer nije dovoljno svjetlo običnog ljudskog znanja da bi se rasvjetlila naša unutrašnjost, da bi se u njoj zaista vidjelo do kraja. Pitao sam ga sjeća li se žestoke rasprave s učiteljem, kad je izjavio da su iz čitave Knjige njemu dovoljne riječi: »Uticem se, gospodaru svitanja, od zla onoga što On stvara i od zla mrkle noći kada razastre tmine«, a učitelj mu odgovorio da nije pročitao Knjigu, što se najbolje vidi iz ove njegove izjave.

Nije se, naravno, sjećao, ali me je gledao bez zbumjenosti, koju sam očekivao, kao da razumije sve što mu govorim. A ja sam mu dale je govorio, ne dajući mu da se sredi i upita šta se, zapravo, s njim događa. Govorio sam da, evo, i on pokazuje koliko je ispravno njihovo razlikovanje vanjskoga i unutrašnjeg, pošto je on unutra mnogo tanji i viši nego što bi se po vanjskome rekao. Ako bi neko htio da ga opomaša, ako bi se našla budala koja bi se htjela predstaviti kao al-Husayn ibn Mansur al-Halladž, morao bi biti visok i tanak, jer je on u sebi takav.

Ovo sam rekao kad sam završio s bradom. Dok sam govorio, pažljivo sam ga motrio, da mi ne promakne nijedan pokret na njegovom licu ili u očima, nijedan trzaj prsta ili usne, nijedan znak iznenadenja ili promjene raspolaženja, nijedan nagovještaj pitanja. Nije se pojmjero ništa, nije čak ni oči podigao prema meni, kao da se on zaista tako zove i kao da sam izgovorio nešto što se samo po sebi razumije. Je li on lud ili je potpuno otupio ležeći u tvrdavi, u kojoj je, mojim odgojem, izbrisana čitav njegov život, osim zločina na koji ga sve podsjeća? Je li zaista izgubio sve svoje osim zločina koji je učinio slučajno i bez znanja o tome što čini? Jesam li možda ja lud ili se pred mojim očima događa čudo? Je li moguće da sam ovako dobro pogodio i da ču bez ikakvih problema provesti svoj plan? Tako sam se pitao dok me je preplavljalna netrpeljivost prema mome robu.

Subota, nedjelja, ponedjeljak

Uz najveće moguće napore nisam u stanju razabrati ništa od onoga što se događalo u današnjim kojima su slijedili, čak ni to kad je svitalo a kad smrkavalо, kad je prestajao jedan a počinjao drugi dan. Još manje mi je jasno ko je koga preobražavao, koga obradivao, koga je koga mrzio i koga protiv koga radio u tom ludom vremenu koje sam sigurno proveo van ovoga svijeta. Sve je to jedno mučno bunilo, pred kojim bi se izgubio svaki razum, ma kako bistar i moćan bio. Kako onda da se ne izgubi moj, nakon svega što se dogodilo, nakon zbrke pred kojom sam se i pod kojom sam se našao, na-

kon svega onoga što se sručilo na mene i od čega se mora izgubiti razum. Granica nema, kao ni, razdoblje na dane i noći; ljudi i stvari ovoga svijeta nemaju lica i svojih oblika, nemaju imena i namjene. Sve je zbrka u kojoj se sve može zamijeniti sa svim, svako sa svakim; sve je praznina u kojoj sam do kraja iskusio sve ono čime mi je Halladž prijetio i zbog čega sam se morao boriti protiv njega.

Nakon što sam svoga roba opremio da izgleda kao Halladž, počeо sam ga podučavati da misli i postupa kao on. I bilo bi dobro da nije moje nesrećne prirode koja hoće da sve uradi najbolje što je moguće i do kraja. Sve bi bilo dobro da ja, budala, nisam počeо zaista preobražavati roba, da nisam pošao od bezimelog roba najozbiljnije stvarati pravog Halladža. A da bih to postigao, morao sam se na tri-četiri dana zatvoriti s njim u svoju sobu, u kojoj smo bili potpuno odvojeni ne samo od vanjskog svijeta, nego i od svojih sjećanja, od svoje prošlosti i sadašnjosti, od samih sebe, jer jedino tako možemo se preobraziti u nekog drugog. Od onoga što bi za normalne ljude bilo obično maskiranje jednog roba, u jednu budalu, ja sam napravio strašni obred preobražavanja jednog čovjeka u drugog (oprosti mi, Bože moj, i samu pomisao na takvo nešto, i za samu želju da takvo nešto učinim). Sve što sam znao o Halladžu morao sam prenijeti njemu, sve što je u meni bilo od Halladža morao sam preseliti u njega, sve svoje strahove, mučnинe i mržnje morao sam pretvoriti u njegove osobine. Da li sam to učinio?

Sada više ne znam ni šta se sve događalo u tom strašnom vremenu. Jesam li se ja, zapravo, tim obredom lječio od Halladža, ili sam se tom prilikom i svojim robom koristio da bar jednom i bar na nekoliko dana do kraja budem Halladž? Jesam li ja od njega pravio Halladž, ili smo ga nas dvojica svojom borbom stvarali negdje između sebe, pa se mrzili zbog njega i tulki za njega? Ko je koga tu stvarao? Ko se, s kim i zašto obračunavao? Šta nam je, obojici, Halladž radio začaravajući nas iz susjedne sobe? Ne znam; mogu jedino zabilježiti ono čega se sjećam, ako se iščega tačno i dobro sjećam.

Već u petak, nakon što sam smjestio Halladža u njegovu sobicu, završio sam s maskiranjem roba. Malo sam, jedva vidljivo, surmōm posvjetlio čelo sa strana, tako da je izgledalo šire nego što je stvarno bilo. Onda sam mu isjekao bradu u špic i dobio lice koje je izgledalo kao pravi trokut. S malo plave i malo sive boje napravio sam kolotovo oko očiju, tako da je u bijelom mantilu i sa zabačenom glavom rob izgledao kao pravi pravcati Halladž. Tada sam počeо i priču o Halladžovom životu, učenju i učiteljima, o sukobima i nerazumljivim mislima, o propovijedadnju i skitnjama, o prijateljstvima koja je lako sklapao i još lakše kidao.

Rob je sve slušao s nekom tupom ravnodušnošću, kao da sluša nešto što zna mnogo bolje od mene. Kao da sve razumije, čak najljuđe Halladžove misli, i kao da se čudi što oko toga, dakle, oko nečega što je sasvim jasno i očigledno, trošim vrijeme i riječi. A ja sam govorio sve teže i osjećao sve jaču netrpeljivost prema njemu. Povremeno sam se morao podsjećati da predma mnom nije Halladž, nego moja tvorevina, napominjao sebi da ja nisam podnosiо Halladža dok je spadao u svoj svijet i u žive ljudе, a da sam prema ovom stvorenju ravnodušan, ili, čak, ponosan na njega. I uvidao da lažem, jer sam u tom času, a samo on me se ticao, prema Halladžu bio potpuno ravnodušan, a svu netrpeljivost koja me je mučila osjećao sam jedino prema svome robu. Dva puta sam čak išao u sobicu do svoje i oba puta gledao u Halladža, tupog i odsutnog, kao u stvar. Ako sam u nešto uopće gledao iako se ono u šta se Halladž pretvorio moglo gledati.

U petak se, ako se dobro sjećam, on još zbumjivao. Govorio sam mu o našem prvom susretu i o njegovoj sposobnosti da ljudi čini odsutnima, a on se uplašenom branio i zaklinjao da to nije istina i da bih ja to morao najbolje znati. On je, govorio je, odsutnom učinio samo onu robinju kojoj je oteo korpu sa hracom, i nikoga više. Ne kaže on da možda ne bi, ali nije ni mogao, pošto je odmah dospio ovamo — ubjedivao me je, tada je bio gotovo dječak, a od tada leži ovdje i ne miče iz sobe u koju je još onda

legao. Pitao sam se tada s kim to imam posla, jer mi je, prije nego je završio, bilo jasno da me nije pogrešno razumio. Je li on budala, ili je gnusni lakrdijaš, ili prepredenjak kojemu ni sam dorastao? To se pitam i sada, nakon svega.

Nakon toga se više nije zbumjivao. Naprotiv, zbumjivao je on mene sigurnošću i brzinom s kojima je usvajao Halladžove riječi i postupke. Kad sam ga pitao bi li mogao ubiti, odgovorio je da je već ubio, a ubiti jednog čovjeka isto je kao ubiti sve ljude. To je bio Halladžov odgovor, izgovoren sa Halladžovom zabačenom glavom i Halladžovim tonom ravnodušne presude. Od tog trenutka, od tog odgovora koji je čuo od mene i nije mogao čuti ni od koga drugoga, počeо je čudovišno obračun između moga stvorenja i mene. Bjesomučno sam ga mrzio i zato ga bjesomučno napadao, a on se branio podrugljivošću, ravnodušnošću, lakrdijašenjem.

Po tom lakrdijašenju se moglo vidjeti da moje stvorenje nije pravi Halladž, nego neka nakaza. Halladž mi je bio nerazumljiv, strašan i uvrišen, a ovaj savršeno jasan, podrugljiv i pomalo smiješan, uvijek, a pogotovo onda kad na Halladžov način izgovara Halladžove riječi. Halladž me je pomjerio u odsutnost, od njega mi se činilo da me nema, a ovaj me je iznutra razarao podsmijehom i ruganjem. Ovaj je govorio isto što i Halladž, istim onim ravnodušnim glasom i s istom onom snagom ubjedljivanja, ali bi uvijek na kraju nečim zagrdio i sve što je govorio pretvarao u sprdnju. Ili bi naglo spustio glas pa uzvišen besedu srozao završavajući je kao razgovor o objedu, ili bi napravio podsmijehljivi pokret rukom, ili bi nakazno iskrivio usta kao od ružnog ukusa. Uglavnom, uvijek bi halladžov govor, od kojega je svojevremeno ljude podilazila jeza, pretvorio u jeftinu dosjetku ili sprdnju. To sam jasno video po tome kako je ružno preokrenuti kružni pokret rukom koji je halladž naučio od svoga prvog učitelja Omera ibn Osmana. Halladž je sve što je govorio završavao tim pokretom, sporim i širokim, kao da njime obuhvata čitav svijet, a ova moja nakaza je taj pokret, koji je počinjala na Halladžov način, od pola naglo skrivačivala i završavala ga brzim obaranjem ruke prema dolje. Od kruga kojim se obuhvata svijet on je napravio nepristojnu figuru, kao da vrti nešto prema dolje.

Na trenutke sam pomislio da se ovaj moj, zapravo, ne razlikuje od Halladža i da je jedina razlika u tome što ja prije nisam razumio, a sada razumijem. Halladž je isti ovakav lakrdijaš, samo što ja sada to znam i razumijem njegov prazni nered, pa mi je smiješno ono što mi je prije bilo uzvišeno i strašno. Ali, nisam uspio u to povjerovati, nego sam, čak, počeо osjećati da me lakrdijašenje moga roba, kojim se Halladž srozava u sprdnju, duboko vrijeda. Tako su se u trokutu u koji smo se ugradili Halladž, on i ja bezumno pobrkale i totalno preokrenule uloge i namjere, tako da se više nije znalo ko koga brani i ko koga napada, ko se kome ruga i ko koga razara, ko koga stvara, a ko se koga boji. Znam da sam urlao i dokazivao da Halladž nikada nije zasmijavao ljude, da je vjerovao u ono što govorí i da je posljednja besmislična zvučala strašno kad je on izgovara, a on me je na to ubjedivao da je sve sada još strašnije, samo što sam ja umoran pa to ne vidim. Onda mi je govorio da sam smiješan ja, a ne on, jer je više od svega smiješno to što ja njega branim od njega i njemu objašnjavam kakav je, zapravo, on.

Ne znam kada se i kako iz našeg obračuna izgubio i posljednji trag razuma i kada su iščezle sve granice. Samo znam da sam ga optužio da je on pobio sve one ljude i da se on izbezumio od smijeha tražeći da to nekako dokazuem, onda sam dokazivao crtajući svoje trokutove i tumačeći da sam trokutovi dokazuju da su to on i njegovi, ako nije on sam. Ribar i hamali su ti ljubav i pokretljivost duše, al-Meki i ar-Razi su ti jezik ili trščano pero, a oni što su se raspršli — oni su ti svjetlost ili znanje u srcu. Tako sam višao i prijetio mu da će ga udavati pokušati išta poreći. To mi se do kraja razjasnilo tek sada, dok sam mu objašnjavao, njihove glupe rasprave, a pitao sam se zašto baš tako i zašto baš nakon što sam otkrio trokutove, dakle, još onda, kad mi je sve bilo jasno.

no i poznato. Jedino nisam znao zašto baš tako, a eto i to mi se objasnilo sada, dok sam mu objašnjavao njega samoga. (Nadam se da će mi Bog oprostiti sve ove gluposti. Sjećam se da sam ih izrekao, sjećam se da sam ih, čak, nadugo i naširoko objašnjavao i dokazivao, ali sada priznajem da ne znam ni otkuda mi one, ni šta sam njima htio dokazati. Naprotiv, stidim se dok ih zapisujem, ali ih zapisujem zato što je svaka sitinica vežna i što mi jedino potpuna iskrenost može pomoći.) On se smijao i oduševljeno se slagao sa mnom, priznavao da su mi dokazi neoborivi i da bi sve priznao pred svjedocima kad bih mu još objasnio zašto bi on pobio sve te jadnike. A ja sam opet vikao i opet govorio nerazumljivo i suludo stvari koje je sam ponekad slušao i, čak, ponegdje čitao, ali ih nisam razumio i pogotovo ih nikada nisam prihvatio. Sjećam se, govorio sam da ih je morao ubiti ako je htio da sám sebi povjeruje, jer je svojim izjavama i svojom najdubljom željom sam sebe osudio na samočin. Bog je sám, vikao sam bez prijatelja i sebi sličnih, bez istomišljenika i sugovornika, bez zaklona i zaštitnika, bez potrebe i bez društva. A ti si tvrdio da svaki čovjek u sebi nosi dio Boga i da je zato Bog svaki onaj koji dovoljno rasvjetli svoje srce. Ni sam nisi vjerovao u to, jadnike, ni na trenutak nisi bio u stanju da sebe ozbiljno shvatiš, pa si morao provjeriti ima li u tome makar zrno istine. A da bi provjerio, morao si pobiti sve koje si volio i koji su ti bilo kako trebali, sve kojii su te voljeli, slušali, hranili i zaklanjali. Eto, o tome se radi, tužna dušo, o tome da si htio povjerovati svojim lakrdijama makar na trenutak, što si morao natjerati sebe da makar na trenutak budeš zaista, potpuno sam. I nisi mogao podnijeti, vikao sam, nisi izdržao jer ti nisi Bog, nego lakrdijaš, i nisi sam nego izgubljen.

Šta hoćeš od mene? — prekinuo me je usred moje vike. — Zašto me ovde držiš zatvorenog, kad sve tako dobro znaš?

— Hoću da priznaš.

— Priznajem.

— Kako si ih pobjio?

— Nisam ih ja pobjio; sami su se. Ja sam im samo davao sredstvo koje će im otvoriti srca, koje će im pokazati koliko je istina ono što im govorim.

Ne znam kada smo ovo izgovorili i ne znam šta se dogadalo od tada do onog časa kad su zalupali na vrata i javili mi da je došao utorak. S kim sam razmjenio one riječi — sa svojim

robom, ili sa pravim Halladžom? Jesam li Halladža dovodio u svoju sobu? Jesmo li uopće spavalni od petka? Jesmo li jeli? Ko je koga pobedio? Ko je od nas ko?

Sada, dok ovo pišem, pitanja mi se množe i dalje me zburuju. Mogu li odgovoriti i na jedno i hoću li ikada moći, Bože moj?

Utorak, 23.

Otvorio sam i momci su me obavijestili da je Abu Said na riječi, kao što sam tražio, tačno preko puta onog mjesta na kojem je bio Abdalah ibn Sabah. Otišao je od svoje volje, nije trebalo nikakvog odvodenja niti ubjedivanja. Samo su rekli da nose poruku od Halladža, koji ga pozdravlja i moli da ga tamo sačeka.

— Dobro, sada treba tamo odvesti onoga i tamo ga uhvatiti nad mrtvima Abu Saidovim tijelom — rekao sam pokazujući na svoga roba.

— Treba naći i svjedoke koji će vidjeti da ga je on ubio. A onda ga odveti velikom veziru s mjestom pozdravima i s obećanjem da će uskoro povratiti sve zavjerenike. Ovdje se radi o velikoj zavjeri.

Ni danas ne znam kako sam se sabrao i koliko mi je vremena trebalo da momcima sve ovo ispričam. Jedva sam se sjetio da za ovoga jadnika imam spremljeni kesu dukata i da još jednom treba provjeriti koliko ovaj predaja mnem odgovara pravom Halladžu. Ovaj mi može samo smetati kad jednom pravome Halladžu dokažem zločin, neka ga zato što dalje od Bagdada, ma ko mislio da je i ma koliko razumio od svega što se dogodilo. Ali, treba još jednom provjeriti; ipak je jedno zamraćena soba i um pomračen umorom, nesanicama i brišama, a sasvim drugo odmorne oči i puno dnevno svjetlo. Ne treba mi bolji znak od toga što sam tek sada, kad mi je u sobu nahrapio dan i dnevno svjetlo, shvatio da predaj mnem nije pravi Halladž i sjetio se svojih namjera s ovim jadnikom. Zato sam naložio da sačekaju i otišao u sobicu da još jednom osmotrim Halladža i provjerim mjeru sličnosti. Tamo sam našao samo lijepo složene i otključane okove.

— Ja mislim da je i Abu Said mrtav — reče mi rob kad sam se vratio u svoju sobu.

— Jesi li i njega ubio kao ostale? — pitao sam osjećajući da gubim i dah i razum.

— I njega.

— Priznaješ li da si ih sve ti pobio?
— Priznajem, to smo se dogovorili.
— Čuli ste, vodite ga veziru.

Utorak, srijeda, četvrtak

Sačuvaj mi, Bože, razum, ili mi daj lijepu smrt — samo to još molim. Tako se molim otako su stražari otišli s robom maskiranim u Halladža, ili s pravim Halladžom. Znam da ovo moje stanje traje već jako dugo, da povremeno dolazi poneki stražar i da nešto razgovaram, ali ne znam šta, jer ništa iz svijeta ne razbijaju ovo što nije ni život ni san, ni smrt ni normalna ljudska svijest.

I donosili su mi pohešto. Ipak, najbolje znam da se povremeno gubim, a da onda, u časovima bistre svijesti, bilježim ovo što sam upamio od dogadaja koji su se sručili na mene. Možda sam nešto razumio. Možda će nešto razumjeti kasnije, ako preživim i ne izgubim razum, pa uzognem pročitati ove bilješke. Ako ništa od svega toga bude, nek ostane zabilježeno. Da se zna što se sve dogadalo u ovim vremenima koja će mnogi s pravom nazvati blagoslovljjenima. Može biti pouke i u tidoj nesreći, ako čovjeku srce nije zatvoreno za svaku svjetlost. (Bože moj, ovo su potpuno njegove riječi; ja nikada ne bih ovakvo rekao.)

Treba ići kod Rabije! Što prije kod nje; ona bi mogla nešto i razumjeti. Ako i ne razumije, zna utješiti; ona zna sve o nesreći.

Petak, 25.

Probudili su me kad je podne već davnio bilo prošlo. Dobri moj Džafer, donio mi ručak i vijest da je nakon džume objavljeno da ulema osuduje Halladža. Vezir je, dakle, pobijedio. Moram ga posjetiti s poklonima. Usput ću moliti da mi Džafera postavi za zapovjednika desne strane.

Uz ručak sam pročitao ove bilješke, ne bih li se sabrao dovoljno da izlazak u dan. Cjeline nema, iako su mi neke stvari jasnine. Zašto sam pustio Halladža? Jesam li ono o trokutovima i samoći govorio ja, ili on? Ili je pobjegao rob dok smo Halladž i ja bili zaneseni svojim obranom?

Moram poslati Džafera do kuće, neka se žena raspakuje. A ja s ovim bilješkama do Rabije. Možda mi se s njom nešto i razjasni.

mit

išvan apro

Kad god je trebalo da se bori, uvek bi se rasplakao. Sve bi se oko njega smračilo, suze se u potocima slivale, ali lice ne bi pokrio rukama, jecao je ne sklapajući oči; kao da vidi kako se iz daljine približavaju nezaustavljive nemani, razne ponude su mu satirale, kidale dušu uvek načetu svežim ranama, dušu koja je sama stvarala svoj magični svet, sama izdvajala svoj mir koji je na neki način bio poremećen haosom izazvanim na vjetrometini. Dobro se snalazio unutar pravilnih zbivanja, svakodnevice se na odgovarajući način ugradila u njegovu smirenu svest, radio je, poslovaо kao i svi ostali — iako nije bio istinski deo svoje okoline, razlikovalo se, ako ne po drugome, ono po tome što je prema ludim destilitima gajio užas koji nikada nije jenjavao i što je bio toliko čutljiv da mu nije bilo para u ravnici. Napolju, u trstiku mrmljao je delove reči dok je veslao, ali bi i progovorio u šumi ako bi ispred njega iskociо neki zec, ili ako bi video srnu kako se provlači kroz čestar; nerazumljivim uzviciма i zadirkućim i prekornim mrmljanjem je davao izraze za iznenadenja i, izgleda, ljubav, kojima je dozvoljavao da se tajno razbukte u tobožnjoj ili istinskoj osami, a na licu bi mu se tada javilo ozarenje kao odgovor na treperenje divljine.

Selo mu nikad nije moglo da oprosti njegov pogled proganjene divljači, blatnjave ručerde kojima je uz stravičnu izdržljivost radio po vasceli dan bez i jedne reči, suze koje bi navrle u

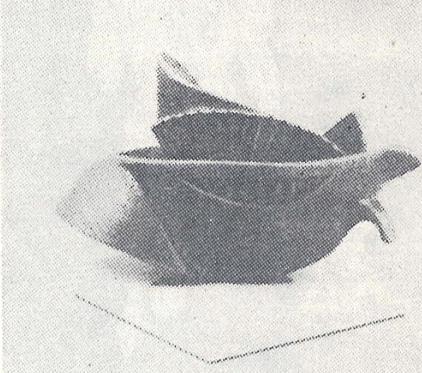
krupnim kapljama kada bi ih svaki muškarac rado prikrio, potisnuo, sagoreo, uklonio iz tužnih očiju, jer bi u njima video sopstvenu sramotu, u njima bi se održavale obe stegnute krvave pesnice, kao bespomoćna, nakazna, obuzdana laž. Junačenje koje se maša brice — jer nije smelo da mu se suprotstavi — pokušavao je da se iživi zajedljivim porugama, ali mozgovi uzavrli od vinskih isparenja nisu se mogli smiriti ni posle mnogih cerekanja i bezbrojnih bezobrazluka; drugari bi se raspršili, i svako bi ostajao sam sa svojim ozvezdanim nebom, kamarom slame pored koje bi zastao da piša, a posle dva podrigivanja i dve psovke pakosti bi nestalo, gundajući bi se zavlačio pod dunju, i s nedoumicom sležući ramenima okretnao se prema zidu. Čudna grozna, pomešani prezir i strah, zaokupljala je plaćljivog čoveka. On sam sebe nije smatrao kukavicom, ali se nikada nije branio ako bi ga nazivali mlakonjom, to je pogotovo razdraživalo njegovu ne razumnou okolinu koja bi sručila na njega neisprunu gomilu pokuda koje su bile do krajnosti usiljene. Trebalо je da posedи, da ga išaraju bore pa da oko njega utihne podrugljivo cerekanje — plaćljivog starca niko ne može od srca istinski da ismejava.

Unuci su ga smatrali herojem.

Od kako je popustio u kolenima, ramena se pogurnula i suzne oči tokom hoda retko podizao ka onima koji mu se obrate, dakle od kako je

ubrajan u starce, počela je da ga okružuje neka vrsta legendarnog poštovanja. Izrasla je generacija koja je u njemu videla oteleotvoritelja tajanstvene prošlosti, znalcu stoljeća, heroja bitki i opasnosti; njegove suze su pomijanje s tihim poštovanjem, kao gorke kristalne kapi jednog slomljenog mučenika nad grešnim svestom. Novim generacijama je bila potrebna prošlost.

Podrugljivci su postepeno nestajali, preživeli su umukli osetiviši šumor vremena s mirisom borovine, vremena koje je njih neosetno zaobišlo. U toku decenije ili dve on je doveden u vezu sa svim starim i novim legendama i pričama sela, bio je učesnik dogadaja koji su se zbuli vekovima ranije ili tek pre nekoliko godina, kada je već svako znao da starac živi povučen, nemoćan, na okućnici zarasloj u šiprag kroz koji nije prodiralo ni sunce, u kući koju su pritisli iždikljalji žbunovi zove i koju niko od

miroslav peršolja